

УДК 347.73

О.А. Музика-Стефанчук,
ORCID: 0000-0001-7986-7149

М.А. Пожидаєва
ORCID: 0000-0003-2355-1131

КОМПЕНСАЦІЙНА ФУНКЦІЯ ФІНАНСОВОГО ПРАВА: ПУБЛІЧНО-ПРАВОВА МОДЕЛЬ ФІНАНСОВОЇ КОМПЕНСАЦІЇ

У статті розкриваються зміст компенсаційної функції фінансового права та форми її реалізації, що у цілому мають призначення забезпечувати відновлення, вирівнювання, стимулювання становища учасників фінансових правовідносин, адаптацію економічної системи до ризиків, криз та дисбалансів через механізми перерозподілу публічних фінансових ресурсів з метою дотримання справедливості. Публічно-правова модель компенсації у фінансовому праві – це форма своєчасного публічно-правового фінансового реагування на сучасні соціально-економічні виклики. Міжгалузевий інститут фінансових компенсацій трансформує класичну ідею відшкодування збитків, нематеріальної шкоди, втрат у ширший механізм запобігання зайвим витратам суб'єктів правовідносин, державної підтримки зі зменшенням фінансової вразливості цих суб'єктів, гарантування фінансової рівноваги, дієвого публічного адміністрування, забезпечення ефективного захисту публічних і приватних інтересів.

Запропоновано авторське визначення компенсації у фінансовому праві як багатофункціонального інструменту реалізації публічного фінансового інтересу, забезпечення фінансової справедливості та балансування інтересів держави і приватних осіб через засоби податкового, бюджетного, митного, банківського, страхового механізмів у вигляді надання грошових коштів або інших фінансових переваг (зокрема, пільгового кредитування в межах державних програм, державних гарантій за зобов'язаннями суб'єктів господарювання, застосування компенсаційного мита тощо) для покриття витрат, втрат, збитків, нематеріальної шкоди, яких зазнала одна зі сторін фінансового зобов'язання внаслідок здійснення нею правомірної поведінки відповідно до спеціальних вимог законодавства, протиправних дій чи бездіяльності іншої сторони, а також у зв'язку з настанням незалежних від волі сторін подій, що спричиняють відповідні правові наслідки.

Значну увагу приділено специфіці публічно-правового механізму компенсацій у фінансовому праві, а також позитивним і негативним фінансовим компенсаціям.

Зроблено висновок про реалізацію компенсаційної функції фінансового права через інструменти бюджетного фінансування, державної допомоги, податкового стимулювання та фінансової підтримки з метою управління ризиками й забезпечення збалансованості національної економіки.

Ключові слова: компенсація, фінансові компенсації, фінансове зобов'язання, відшкодування, покриття витрат, публічне фінансування, компенсаційне мито, бюджетне відшкодування ПДВ, компенсаційні податкові вирахування, пеня.

DOI 10.34079/2518-1319 -2026-16-31-247-257

Постановка проблеми. В умовах особливого періоду в Україні, що характеризується зростанням соціально-економічних викликів, посиленням навантаження на систему публічних фінансів та необхідністю забезпечення справедливого перерозподілу фінансових ресурсів, дедалі більшого значення набувають механізми фінансової компенсації як важливого інструменту реалізації соціальної функції держави. За допомогою застосування бюджетних, податкових, банківських та інших фінансово-правових засобів регулювання фінансові компенсації забезпечують відновлення прав і законних інтересів учасників фінансових правовідносин, підтримання балансу публічних і приватних інтересів та реалізацію принципу соціальної справедливості. Також практика публічного фінансування свідчить про розширення сфер застосування фінансової компенсації, зокрема у відшкодуванні втрат, витрат, збитків, грошової компенсації пільг певним категоріям осіб, поверненні помилково або надміру сплачених обов'язкових платежів (податків, зборів, єдиного соціального внеску, адміністративних платежів тощо), забезпеченні державних гарантій. Усе це актуалізує потребу у формуванні теоретико-практичного правового підходу до розуміння компенсацій у фінансовому праві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика компенсацій, відшкодувань у різних правовідносинах висвітлювалася такими дослідниками, як І. Спасибо-Фатєєва, О. Рубан, Ю. Мица, О. Отраднава, С. Приступа, М. Стефанчук, Р. Стефанчук, Я. Шевченко та ін. Особливості міжнародного компенсаційного механізму представлено в працях таких вчених, як О. Водянніков, К. Джорджетті, Д. Іваненко, Л. Малліндер, М. Медведєва, Л. Моффет, І. Мудра, П. Пірсал, К. Рашевська та ін.

Серед останніх сучасних публікацій та досліджень правової категорії «компенсації», її змісту залежно від специфіки правовідносин можна виокремити колективну монографію (2026) «Трактат про компенсацію в праві» за редакцією І. Спасибо-Фатєєвої (Спасибо-Фатєєва та ін., 2026).

Водночас, попри практичну значущість фінансових компенсацій виявляються проблеми їх правової визначеності, неоднаковості застосування законодавства у цій сфері регулювання, що може знижувати ефективність захисту прав учасників фінансових відносин. З огляду на це розгляд компенсаційної функції фінансового права набуває актуальності, оскільки дозволяє розкрити публічно-правову модель фінансової компенсації як складового елемента фінансово-правового регулювання та визначити місце компенсацій у системі фінансового права, що становить **мету цього дослідження.**

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасний розвиток фінансового права характеризується посиленням ролі правових механізмів, спрямованих на забезпечення балансу публічних і приватних інтересів, відновлення фінансової рівноваги та реалізацію принципу соціальної справедливості. Одним із таких механізмів є компенсація, яка набуває значної ролі в умовах трансформації публічних фінансів, оскільки вона виконує не лише відновлювальну функцію, а й виступає своєрідним засобом фінансового регулювання, стимулювання належної поведінки учасників правовідносин, а також гарантування стабільності фінансової системи держави.

Необхідність наукового осмислення компенсацій у фінансовому праві зумовлена тим, що відповідні механізми застосовуються у різних сферах фінансової діяльності держави: у бюджетних, податкових, митних, банківських та інших правовідносинах. За допомогою фінансових компенсацій відшкодовуються певні витрати, втрати, збитки, а також забезпечується фінансова рівновага між учасниками правовідносин, гарантування справедливості у розподілі публічних фінансових ресурсів та захист як публічних, так і приватних інтересів.

Фінансово-правові компенсації виникають як похідний правовий наслідок

первинних матеріальних правовідносин. Причиною для їх застосування можуть бути цивільні, господарські, адміністративні, соціальні, бюджетні, податкові, митні та інші відносини, коли одна зі сторін зазнає фінансових витрат, втрат або інших несприятливих фінансових наслідків, які підлягають відшкодуванню у встановленому законом порядку. Таким чином, компенсація у фінансовому праві є похідним інструментом, що забезпечує еквівалентне або часткове відновлення порушеного фінансового становища відповідного суб'єкта.

У доктринальному вимірі компенсацію у фінансовому праві доцільно розглядати як самостійний фінансово-правовий механізм грошового відшкодування витрат, втрат, збитків або немайнової шкоди, який застосовується у передбачених законом випадках, наприклад, Бюджетним (Бюджетний кодекс України, 2010), Податковим (Податковий кодекс України, 2010), Митним (Митний кодекс України, 2012) кодексами України, Законом України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» (Про систему гарантування вкладів фізичних осіб, 2012), тощо, з метою забезпечення фінансової рівноваги, захисту прав учасників фінансових правовідносин та реалізації публічного фінансового інтересу. Такий підхід дає змогу розглядати компенсацію не лише як спосіб повернення певних коштів, а як окремий правовий інструмент відновлювального та регулятивного характеру.

Особливість компенсацій у сфері фінансового права полягає в тому, що вони мають публічно-правову природу, оскільки їх застосування безпосередньо пов'язане з рухом коштів публічних грошових фондів та/або з виконанням фінансових зобов'язань. У більшості випадків такі компенсації реалізуються шляхом виплати грошових коштів із бюджету, повернення надмірно/помилково сплачених обов'язкових платежів, бюджетного відшкодування, застосування компенсаційних мит або сплати пені як форми компенсації втрат публічних грошових фондів, зокрема бюджетів різних рівнів.

На відміну від приватноправових компенсаційних механізмів, у фінансовому праві компенсація реалізується у сфері владно-майнових відносин, де однією зі сторін виступає орган держави або місцевого самоврядування як носій публічної фінансової компетенції. Це зумовлює специфіку компенсаційних механізмів, що проявляється у нормативно-правовій визначеності підстав, меж, порядку та умов надання компенсацій, а також у їхньому безпосередньому зв'язку з рухом публічних фінансових ресурсів та/або з виконанням фінансових зобов'язань.

Підставами виникнення права на фінансову компенсацію можуть бути як правомірні дії суб'єкта, так і протиправна поведінка іншої сторони правовідносин. У першому випадку йдеться про компенсації, пов'язані з правомірною реалізацією особою передбачених законом прав або виконанням нею встановлених обов'язків, наприклад, при поверненні надміру сплачених податків, бюджетному відшкодуванні податку на додану вартість (далі – ПДВ) чи наданні податкової знижки, податкового кредиту, застосуванні компенсаційного мита, а також спеціального правового статусу, зокрема платника ПДВ, резидента – платника податку на доходи фізичних осіб (далі – ПДФО), малозабезпеченої сім'ї, внутрішньо переміщеної особи, військовослужбовця тощо. За таких умов відповідні суб'єкти зазнають фінансових витрат або втрат, що мають цільове спрямування, у зв'язку з чим виникає необхідність їх компенсаційного покриття з боку держави на засадах еквівалентності. Водночас, обсяг повного або часткового відшкодування фактично понесених витрат визначається на законодавчому рівні.

У другому випадку компенсація виступає засобом відновлення майнового становища особи внаслідок незаконних рішень, дій або бездіяльності органів публічної влади чи інших суб'єктів фінансових правовідносин. Варто наголосити, що порушення прав та/або законних інтересів особи внаслідок протиправної поведінки контролюючих

органів або їх посадових (службових) осіб є підставою виникнення у держави обов'язку відшкодувати завдані збитки та моральну шкоду за рахунок бюджетних коштів. Особливістю такого відшкодування є його безвинний характер, оскільки обов'язок компенсації покладається на державу незалежно від встановлення вини відповідного органу чи його посадових (службових) осіб. Підставою для накладання на державу та органи публічної влади обов'язку щодо виплати коштів за рахунок бюджету є: завдання шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю; невиконання ними своїх зобов'язань за цивільно-правовими договорами, в яких вони виступають однією зі сторін; недофінансування розпорядників чи/та отримувачів бюджетних коштів, якщо виділення їм коштів було передбачене у законі чи рішенні про відповідний бюджет (Музика-Стефанчук, 2012, с. 89).

Окремим проявом компенсаційного механізму у фінансовому праві є ситуації, коли право на компенсацію виникає у держави або органу місцевого самоврядування. Це відбувається, зокрема, у випадках несвоєчасного виконання приватними особами фінансових обов'язків, коли застосовується пеня як спосіб відшкодування втрат бюджету від прострочення надходження коштів. У такому разі компенсаційний механізм забезпечує захист публічного фінансового інтересу шляхом покриття втрат, пов'язаних із порушенням строків виконання грошових зобов'язань перед державою. Ці компенсації спрямовано на охорону фінансових правовідносин, водночас виступаючи правовідновлювальними заходами фінансово-правової відповідальності (Музика-Стефанчук, Якимчук, 2024, с. 80; Біолус, Ковтун, 2013, с. 73).

Так, у сучасній доктрині податкового права пеня, маючи подвійну правову природу, одночасно розглядається як інструмент забезпечення виконання податкового обов'язку та мірою фінансово-правової відповідальності (Дмитрик та ін., 2019, с. 413-414; Закарян, 2014, с. 94; Дуравкін, 2013, с. 145-171).

З огляду на зазначене вище, компенсації у фінансовому праві слід розглядати як надійний універсальний інструмент забезпечення фінансової рівноваги, який має комплексне функціональне призначення. Вони поєднують у собі елементи відновлення, стимулювання, захисту та фінансового регулювання, що дозволяє забезпечити належний баланс між інтересами держави, територіальних громад та приватних осіб у сфері публічних фінансів.

Теоретичне осмислення компенсації як фінансово-правової категорії дає підстави для формування цілісного підходу до розуміння сутності її правової природи. Це є необхідною передумовою для подальшого вдосконалення законодавчого регулювання компенсаційних механізмів у бюджетному, податковому, митному, банківському, страховому праві, а також для підвищення ефективності захисту прав учасників фінансових правовідносин.

Особливості фінансово-правової природи компенсацій найбільш повно розкриваються через сукупність їх характерних ознак.

Передусім компенсації у фінансовому праві мають *виключно грошову форму*, оскільки реалізуються переважно у формі виплати коштів, повернення частини раніше сплачених платежів, бюджетного відшкодування або надання фінансових вигід, що мають вартісне вираження. Саме грошова форма забезпечує можливість відновлення майнового становища суб'єкта у співмірному розмірі та дозволяє врахувати економічний еквівалент понесених витрат чи завданих втрат, шкоди.

Іншою визначальною ознакою є *цільова спрямованість* компенсацій, що полягає в їх функціональному призначенні – покритті конкретних витрат, відшкодуванні втрат або забезпеченні фінансової підтримки у випадках, прямо передбачених законодавством. Така цільова орієнтація зумовлює правовий зв'язок між підставою виникнення

компенсації та її заздалегідь визначеним призначенням, що виключає довільність у використанні відповідних публічних коштів.

Важливою ознакою є також *умовний характер* компенсацій, відповідно до якого право на компенсацію виникає лише за наявності визначених законом юридичних фактів: спеціального правового статусу особи, правових обмежень, настання передбачених обставин, здійснення належної поведінки або заподіяння шкоди внаслідок протиправних дій. Отже, компенсація у фінансовому праві не має автоматичного характеру, а залежить від наявності нормативно встановлених передумов.

Не менш важливою є *еквівалентність* (повна чи часткова) компенсації, яка означає, що розмір фінансового відшкодування визначається залежно від обсягу витрат, втрат чи шкоди, що підлягають покриттю повністю або частково. Хоча така еквівалентність не завжди є абсолютною, саме вона відображає відновлювальну природу компенсації та її спрямованість на забезпечення соціальної справедливості.

Ще однією суттєвою рисою є *нормативна обмеженість* компенсацій, яка полягає у тому, що закріплені законом правові обмеження застосування компенсацій у чітких межах визначених сум та/або певними категоріями осіб, конкретними умовами (наприклад, воєнний стан, застосування Закону України «Про санкції» (Про санкції, 2014)).

Крім того, фінансовим компенсаціям притаманна *публічно-відновлювальна спрямованість*, яка проявляється у тому, що за допомогою компенсацій забезпечується відновлення фінансової рівноваги не лише в інтересах приватної особи, а й у сфері охорони публічного фінансового інтересу. У зв'язку з цим компенсаційний механізм може діяти як на користь приватних осіб, так і на користь держави, зокрема шляхом застосування компенсаційної пені за прострочення виконання фінансових зобов'язань перед бюджетом.

Поряд з цим, слід виокремити ще таку притаманну фінансовим компенсаціям ознаку, що держава їх здійснює *за рахунок бюджетних коштів*, а приватні особи сплачують за рахунок власних коштів – виключно компенсаційну пеню.

Сукупність зазначених вище ознак дозволяє розглядати компенсацію як окремий фінансово-правовий інструмент, який має комплексне функціональне призначення та забезпечує формування цілісного доктринального підходу до розуміння компенсацій у фінансовому праві. З огляду на це доцільно класифікувати фінансові компенсації залежно від функціонально-правового спрямування компенсаційного механізму на позитивні та негативні.

Позитивні фінансові компенсації являють собою передбачені фінансовим законодавством форми відшкодування, фінансової підтримки або стимулювання, які застосовуються у зв'язку з правомірною поведінкою суб'єкта або настанням визначених законом юридичних фактів та спрямовані на відновлення чи підтримання належного становища учасника фінансових правовідносин. Позитивні фінансові компенсації мають вияв, зокрема, у таких основних формах:

- відшкодування державою витрат, пов'язаних із правомірною поведінкою суб'єктів при настанні спеціальних обставин, передбачених законом як юридичні факти, та/або наявності спеціального правового статусу. Можна виокремити такі види: податкова знижка для платників ПДФО; податковий кредит для платників ПДВ; бюджетне відшкодування ПДВ; компенсаційне мито; повернення помилково або надміру сплачених обов'язкових платежів (податків, зборів, єдиного соціального внеску, адміністративних платежів тощо); повернення застави або гарантійних платежів, пов'язаних із забезпеченням митних процедур; страхові виплати; плати Фонду гарантування вкладів фізичних осіб тощо;

- дотації, субвенції як міжбюджетні трансферти, спрямовані на фінансування соціально значимих потреб окремих категорій населення з метою їх підтримки;
- державні гарантії за зобов'язаннями підприємств;
- фінансове забезпечення витрат, пов'язаних із здійсненням органами місцевого самоврядування повноважень органів виконавчої влади та виконанням рішень органів державної влади;
- пільгові кредити у межах відповідних державних програм, наприклад, «Доступні кредити 5-7-9 %» для бізнесу, державна програма іпотечного кредитування «є-Оселя» (Спасибо-Фатєєва та ін., 2026, с. 424-428).

Натомість, негативні фінансові компенсації виникають як правовий наслідок порушення фінансового зобов'язання або завдання втрат іншому учаснику фінансових правовідносин та спрямовані на відновлення порушеної фінансової рівноваги шляхом компенсації збитків публічного або приватного характеру.

У контексті забезпечення ефективного захисту прав та законних інтересів учасників фінансових правовідносин, а також відновлення порушеного правового становища у випадках, коли реституційне відтворення первісного стану є об'єктивно неможливим, застосовується інститут негативних пасивних фінансових компенсацій. Його сутність полягає у заміщенні втраченого майнового блага еквівалентною грошовою компенсацією, що виступає формою фінансово-правового реагування на протиправну поведінку суб'єктів, яка виражається у порушенні норм бюджетного, податкового, митного законодавства та законодавства у сфері надання фінансових послуг. До ключових форм негативних фінансових компенсацій належать:

- відшкодування державою збитків, зокрема вартості незаконно вилученого або знищеного майна, і нематеріальної шкоди, завданих протиправними (незаконними) рішеннями, діями чи бездіяльністю державних контролюючих органів, їх посадових (службових) осіб;
- повернення вартості зразків товару та експертизних витрат для проведення митного контролю у разі відсутності правопорушень;
- пеня » (Спасибо-Фатєєва та ін., 2026, с. 427-429).

Запропонована класифікація дає змогу розкрити подвійну функціональну природу компенсацій у фінансовому праві, яка полягає, з одного боку, у забезпеченні фінансової підтримки та стимулюванні належної поведінки, а також еквівалентного покриття понесених витрат на належне виконання фінансового зобов'язання, а з іншого – у відновленні належного становища учасників фінансових правовідносин у разі порушення фінансового зобов'язання та/або відшкодування збитків. Це дозволяє розглядати компенсацію як загальний фінансово-правовий механізм відновлювально-стимулювального та відновлювально-захисного характеру.

Поряд з цим, слід звернути увагу на поступове формування публічно-правової моделі фінансової компенсації, яка виходить за межі традиційного розуміння відшкодування витрат, втрат та набуває ознак своєрідного інструменту публічного фінансового регулювання. Як уже зазначалось, у класичному підході фінансова компенсація відображає логіку еквівалентного відновлення фінансового стану суб'єкта частково чи повністю, згідно з чим компенсація є реакцією на вже понесені витрати чи завдані втрати. Проте сучасний розвиток державного регулювання у сфері публічних фінансів через механізми компенсації визначає напрями руху публічних грошових коштів, установлює пріоритети підтримки окремих категорій суб'єктів, формує стимули для економічної поведінки та здійснює перерозподіл ризиків між публічним і приватним секторами. Таким чином, компенсація стає способом реалізації фінансової політики держави та складовою соціальної функції держави, а її надання підпорядковується не

лише принципу еквівалентності витрат, втрат і відшкодування, а насамперед критеріям ефективності, пропорційності та досягнення суспільно значущого результату.

Завдяки компенсаційним механізмам субвенцій, дотацій, у тому числі компенсаційних соціальних виплат, а також інших фінансових вигід, зокрема, пільгових кредитів у межах відповідних державних програм, можуть підтримуватися певні категорії фізичних осіб, які зазнали чи потребують додаткових витрат на соціально значущі потреби, забезпечуватися мінімальний рівень добробуту та заохочуватися розвиток підприємницької діяльності. Так, наприклад, надання часткової компенсації вартості майна суб'єктів господарювання, знищеного чи пошкодженого внаслідок російської збройної агресії, а також часткова компенсація страхових премій за договорами страхування від воєнних ризиків (див. постанову Кабінету Міністрів України від 28.11.2025 № 1541 (Деякі питання надання часткової компенсації вартості майна суб'єктів господарювання, знищеного чи пошкодженого внаслідок збройної агресії Російської Федерації, а також часткової компенсації страхових премій за договорами страхування від воєнних ризиків, 2025)) здійснюються за рахунок коштів державного бюджету, спрямовано не тільки на грошові компенсаційні виплати постраждалому від російської агресії бізнесу в умовах воєнного стану, а і на запобігання банкрутствам, збереження робочих місць, своєрідну підтримку податкової бази оподаткування та уникнення структурних дисбалансів в економіці. У такому випадку індивідуальну компенсацію можна вважати засобом досягнення колективного економічного ефекту. Таким чином, держава бере на себе частину негативних наслідків воєнних ризиків для суб'єктів господарювання через компенсаційні механізми, завдяки яким реалізується модель колективного фінансового захисту, у межах чого публічні фінансові ресурси використовуються для підтримання економічної стабільності в цілому.

У контексті публічно-правової моделі фінансової компенсації ключового значення набуває оцінка її економічної доцільності, ринкової нейтральності та впливу на конкурентне середовище. Саме тому компенсаційні виплати слід проаналізувати крізь призму правил державної допомоги згідно з положеннями статей 107–109 Договору про функціонування Європейського Союзу, які визначають межі допустимості державної допомоги у внутрішньому ринку (Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union, 2012). Відповідно до статті 107(1) даного Договору будь-яка допомога, що надається державою-членом або за рахунок державних ресурсів у будь-якій формі, яка спотворює або загрожує спотворенням конкуренції шляхом надання переваги певним підприємствам або виробництву певних товарів, є несумісною з внутрішнім ринком, оскільки вона впливає на торгівлю між державами-членами, якщо інше не передбачено установчими договорами. Водночас положення статті 107(2),(3) передбачають низку винятків, за наявності яких державна допомога може визнаватися сумісною з внутрішнім ринком, зокрема у випадках соціально спрямованої підтримки, компенсації збитків, спричинених надзвичайними подіями, подолання суттєвих економічних дисбалансів, сприяння регіональному розвитку, реалізації проєктів спільного європейського значення, а також розвитку культури й охорони культурної спадщини. Таким чином, компенсаційні виплати можуть набувати ознак допустимої державної допомоги за умови їх відповідності критеріям пропорційності, цільового спрямування та відсутності надмірного впливу на конкуренцію у межах внутрішнього ринку Європейського Союзу (далі – ЄС).

Аналогічний підхід закріплено Регламентом (ЄС) № 1303/2013 від 17.12.2013 Європейського Парламенту та Ради (Regulation (EU) № 1303/2013), що визначає загальні положення щодо Європейських структурних та інвестиційних фондів. У межах цього регулювання фінансова компенсація реалізується через механізми грантів, трансфертів

та бюджетної підтримки, спрямованих на зменшення регіональних диспропорцій, підтримку зайнятості та забезпечення соціальної згуртованості. Таким чином, компенсаційний механізм набуває ознак системного фінансового перерозподілу, де ключовою метою є не індивідуальне відновлення, а реалізація загальноекономічних пріоритетів ЄС.

Суттєве значення для розуміння публічно-правової природи фінансової компенсації також має практика Суду ЄС, зокрема рішення *Altmark Trans GmbH, Regierungspräsidium Magdeburg v Nahverkehrsgesellschaft Altmark GmbH* (2003) (Державна допомога і конкуренція: хроніки протистояння. Кейс 4: Коли компенсація не є державною допомогою – критерії *Altmark*. 2020; Case C-280/00 *Altmark Trans GmbH and Regierungspräsidium Magdeburg v Nahverkehrsgesellschaft Altmark GmbH*, 2003), який сформулював критерії, за яких державна компенсація за виконання послуг загального економічного інтересу (далі – ПЗЕІ) не вважається державною допомогою. У цій справі Суду ЄС визнав, що компенсація має правомірний характер, якщо вона обмежується покриттям витрат, необхідних для виконання чітко визначених публічних зобов'язань обслуговування населення, і не створює надмірної економічної переваги. Отже, компенсація в фінансовому праві є допустимим інструментом державного втручання за умови дотримання критеріїв пропорційності, прозорості та функціональної необхідності задоволення публічного інтересу.

Висновки. Підсумовуючи викладене вище, можна зробити узагальнюючі висновки.

Компенсації у фінансовому праві варто розглядати як багатофункціональний інструмент реалізації публічного фінансового інтересу, забезпечення соціальної справедливості та балансування інтересів держави, територіальних громад і приватних осіб через засоби податкового, бюджетного, митного, банківського, страхового механізмів у вигляді надання грошових коштів або інших фінансових переваг (зокрема, пільгового кредитування в межах державних програм, державних гарантій за зобов'язаннями суб'єктів господарювання, застосування компенсаційного мита тощо) для покриття витрат, втрат, збитків, нематеріальної шкоди, яких зазнала одна зі сторін фінансового зобов'язання внаслідок здійснення нею правомірної поведінки відповідно до спеціальних вимог законодавства, протиправних дій чи бездіяльності іншої сторони, а також у зв'язку з настанням незалежних від волі сторін подій, що спричиняють відповідні правові наслідки.

В умовах сучасної фінансової політики розуміння публічно-правової моделі фінансової компенсації більше не зводиться до покриття конкретних понесених фінансових витрат або/та відшкодування втрат, а стає складовим інструментом управління публічними фінансами, а також фінансовими ризиками та їх соціальними наслідками. У цьому виявляється її нова функціональна правова природа: фінансова компенсація використовується державою як засіб досягнення макроекономічної стабільності, підтримки ринкової рівноваги та реалізації стратегічних фінансових цілей.

Бібліографічний список:

- Біолус В.Т., Ковтун В.М. Правова природа фінансових санкцій, що застосовуються за порушення податкового законодавства. *Наука і правоохорона*. 2013. № 4. С. 70-76.
- Бюджетний кодекс України: Закон України від 08.07.2010 № 2456-VI [онлайн].
Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>
- Державна допомога і конкуренція: хроніки протистояння. Кейс 4: Коли компенсація не є державною допомогою – критерії *Altmark*. 2020 [онлайн].
Доступно: <https://amcu.gov.ua/news/derzhavna-dopomoga-i-konkurenciya-hroniki->

[protistoyannya-kejs-4-koli-kompensaciya-ne-ye-derzhavnoyu-dopomogoyu-kriteriyi-altmark>](#)

Деякі питання надання часткової компенсації вартості майна суб'єктів господарювання, знищеного чи пошкодженого внаслідок збройної агресії Російської Федерації, а також часткової компенсації страхових премій за договорами страхування від воєнних ризиків: постанова Кабінету Міністрів України від 28.11.2025 № 1541 [онлайн]. Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1541-2025-%D0%BF#Text>

Дуравкін П. М. Забезпечення виконання податкового обов'язку: монографія. Харків: Право, 2013. 192 с.

Закарян Б.Н. Пеня в системі забезпечувальних засобів при регулювання відносин оподаткування. *Журнал східноєвропейського права*. 2014. № 2. С. 92-95 [онлайн]. Доступно: <https://easternlaw.com.ua/wp-content/uploads/2014/04/zhurnall.pdf>

Митний кодекс України: Закон України від 13.03.2012 № 4495-VI [онлайн]. Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text>

Музика-Стефанчук О.А. Фінансово-правові проблеми відшкодування шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів публічної влади. *Право і суспільство*. 2012. № 3. С. 89-92.

Музика-Стефанчук О.А., Якимчук Н.Я. Сучасне фінансове право. Право публічних фінансів: підручник. Київ: АртЕк, 2024. 656 с.

Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI [онлайн]. Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>

Про санкції: Закон України від 14.08.2014 № 1644-VII [онлайн]. Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1644-18#Text> (дата звернення: 20.04.2026)

Про систему гарантування вкладів фізичних осіб: Закон України від 23.02.2012 № 4452-VI [онлайн]. Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4452-17#Text>

Трактат про компенсацію в праві: монографія /І.В. Спасибо-Фатєєва, Г.В. Анісімова, С.О. Глотов, та ін.; за ред. І. В. Спасибо-Фатєєвої. Харків: ECUS, 2026. 544 с.

Фінансове право: підручник / О.О. Дмитрик, І.Є. Криницький, О.А. Лукашев та ін.; за ред. М.П. Кучерявенка, О.О. Дмитрик. Харків: Право, 2019. 416 с.

Case C-280/00Altmark Trans GmbH and Regierungspräsidium MagdeburgvNahverkehrsgesellschaft Altmark GmbH, 2003 [online]. Available at: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=ecli%3AECLI%3AEU%3AC%3A2003%3A415>

Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union, 2012. *Official Journal* C 326, 26/10/2012 P. 0001 – 0390 [online]. Available at: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A12012E%2FTXT>

Regulation (EU) № 1303/2013 of the European Parliament and of the Council of 17 December 2013 laying down common provisions on the European Regional Development Fund, the European Social Fund, the Cohesion Fund, the European Agricultural Fund for Rural Development and the European Maritime and Fisheries Fund and laying down general provisions on the European Regional Development Fund, the European Social Fund, the Cohesion Fund and the European Maritime and Fisheries Fund and repealing Council Regulation (EC) № 1083/2006 [online]. Available at: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2013/1303/oj>

References:

Biolus V.T., Kovtun V.M. Pravova pryroda finansovykh sanktsii, shcho zastosovuiutsia za porushennia podatkovoho zakonodavstva. *Nauka i pravookhorona*. 2013. № 4. S. 70-76

- (in Ukrainian).
- Biudzhetni kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 08.07.2010 № 2456-VI [online]. Dostupno: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>> (in Ukrainian).
- Derzhavna dopomoha i konkurentsii: khroniky protystoiannia. Keis 4: Koly kompensatsiia ne ye derzhavnoi dopomohoiu – kryterii Altmark. 2020 [online]. Dostupno: <<https://amcu.gov.ua/news/derzhavna-dopomoga-i-konkurenciya-hroniki-protistoyannya-kejs-4-koli-kompensaciya-ne-ye-derzhavnoyu-dopomogoyu-kriteriyi-altmark>> (in Ukrainian).
- Deiaki pytannia nadannia chastkovoï kompensatsii vartosti maina subiektiv hospodariuvannia, znyshchenoho chy poshkodzhenoho vnaslidok zbroinoï ahresii Rosiiskoi Federatsii, a takozh chastkovoï kompensatsii strakhovykh premii za dohovoramy strakhuvannia vid voïennykh ryzykiv: postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 28.11.2025 № 1541 [online]. Dostupno: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1541-2025-%D0%BF#Text>> (in Ukrainian).
- Duravkin P. M. Zabezpechennia vykonannia podatkovoho obov'iazku: monohrafiia. Kharkiv: Pravo, 2013. 192 s. (in Ukrainian).
- Zakarian B.N. Penia v systemi zabezpechuvalnykh zasobiv pry rehuliuвання vidnosyn opodatkovannia. Zhurnal skhidnoievropeiskoho prava. 2014. № 2. S. 92-95 [online]. Dostupno: <<https://easternlaw.com.ua/wp-content/uploads/2014/04/zhurnall.pdf>> (in Ukrainian),
- Mytnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 13.03.2012 № 4495-VI [online]. Dostupno: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text>> (in Ukrainian),.
- Muzyka-Stefanchuk O.A. Finansovo-pravovi problemy vidshkoduвання shkody, zavdanoi nezakonnymy rishenniamy, diiamy chy bezdiialnistiu orhaniv publichnoi vlady. Pravo i suspilstvo. 2012. № 3. S. 89-92 (in Ukrainian).
- Muzyka-Stefanchuk O.A., Yakymchuk N.Ia. Suchasne finansove pravo. Pravo publichnykh finansiv: pidruchnyk. Kyiv: ArtEk, 2024. 656 s. (in Ukrainian).
- Podatkovyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 02.12.2010 № 2755-VI [online]. Dostupno: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>> (in Ukrainian),
- Pro sanktsii: Zakon Ukrainy vid 14.08.2014 № 1644-VII [online]. Dostupno: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1644-18#Text>> (in Ukrainian).
- Pro systemu harantuvannia vkladiv fizychnykh osib: Zakon Ukrainy vid 23.02.2012 № 4452-VI [online]. Dostupno: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4452-17#Text>> (in Ukrainian).
- Traktat pro kompensatsiiu v pravi: monohrafiia / I.V. Spasybo-Fatieieva, H.V. Anisimova, S.O. Hlotov, ta in.; za red. I. V. Spasybo-Fatieievoi. Kharkiv: ECUS, 2026. 544 s. (in Ukrainian).
- Finansove pravo: pidruchnyk / O.O. Dmytryk, I.Ie. Krynytskyi, O.A. Lukashev ta in.; za red. M.P. Kucheriavenka, O.O. Dmytryk. Kharkiv: Pravo, 2019. 416 s. (in Ukrainian).
- Case C-280/00Altmark Trans GmbH and Regierungspräsidium MagdeburgvNahverkehrsgesellschaft Altmark GmbH, 2003 [online]. Available at: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=ecli%3AECCLI%3AEU%3AC%3A2003%3A415>> (in English).
- Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union, 2012. *Official Journal* C 326, 26/10/2012 P. 0001 – 0390 [online]. Available at: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A12012E%2FTXT>> (in English),
- Regulation (EU) № 1303/2013 of the European Parliament and of the Council of 17 December 2013 laying down common provisions on the European Regional Development Fund, the European Social Fund, the Cohesion Fund, the European Agricultural Fund for Rural

Development and the European Maritime and Fisheries Fund and laying down general provisions on the European Regional Development Fund, the European Social Fund, the Cohesion Fund and the European Maritime and Fisheries Fund and repealing Council Regulation (EC) № 1083/2006 [online]. Available at: <<https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2013/1303/oj>> (in English).

Muzyka-Stefanchuk O.
Pozhydaieva M.

COMPENSATORY FUNCTION OF FINANCIAL LAW: PUBLIC AND LAW MODEL OF FINANCIAL COMPENSATION

The article examines the substance of the compensatory function of financial law and the forms of its implementation, which are generally intended to ensure restoration, equalisation, and support of the position of participants in financial legal relations, as well as the adaptation of the economic system to risks, crises, and imbalances through mechanisms for the redistribution of public financial resources with the aim of ensuring fairness. The public and law model of compensation in financial law constitutes a form of timely public and law financial response to contemporary socio and economic challenges. The cross-sectoral institution of financial compensation transforms the classical idea of compensation damages, non-pecuniary damage and reimbursement losses into a broader mechanism for preventing unnecessary expenditure by parties to legal relationships, state support aimed at reducing the financial vulnerability of these subjects, ensuring financial equilibrium, promoting efficient public administration, and the effective protection of public and private interests.

The article proposes an authorial definition of compensation in financial law as a multifunctional instrument for the implementation of the public financial interest, the promotion of financial justice, and the balancing of the interests of the state and private persons through tax, budgetary, customs, banking, and insurance mechanisms in the form of granting monetary funds or other financial advantages (in particular preferential lending under state programmes, state guarantees for the obligations of business entities, the application of countervailing duties, etc.) to cover expenses, losses, damages incurred by one party to a financial obligation as a result of its lawful conduct in accordance with specific statutory requirements, unlawful acts or omissions of the other party, as well as due to events beyond the control of the parties that entail corresponding legal consequences.

Considerable attention is paid to the specific features of the public and law compensation mechanism in financial law, as well as to positive and negative financial compensations.

It is concluded that the compensatory function of financial law is implemented through the instruments of budgetary financing, state aid, tax stimulation, financial support in order to manage risks and ensure the balanced development of the national economy.

Keywords: *compensation, financial compensation, financial obligation, reimbursement, cost coverage, public financing, countervailing duty, budgetary VAT refund, compensatory tax deductions, penalty.*

Статтю було подано / The article was submitted	24.04.2026
Статтю було прийнято / The article was accepted	07.05.2026